BIRÓ VIOLA*

TANULSÁGOK ÉS ÖSZTÖNZÉSEK. MEGJEGYZÉSEK LÁSZLÓ FERENC BARTÓK-KUTATÁSAIHOZ

Kulcsszavak: *Bartók Béla, László Ferenc, életrajzkutatás, forráskutatás, forrásközreadás*

László Ferenc egyik nyomolvasó tanulmányában megjegyzi: „A Bartók-irodalom hatalmas hozama akárhány életrajzi mozzanatot tisztázzon is, új meg új kérdések sokaságát veti föl. Minden eredmény további föladatakra tereli figyelmünket”.¹ Bár eredeti kontextusában a szövegrész csupán egy adat bravúrosan megfejtett pontosításának felvezetőjeként szolgál, a sommás megállapítás akár a szerző négy évtizednyi Bartók-kutatását is találóan jellemezhetné. László Ferenc hiánypótló kutatási eredményei mindig a valóság pontos és egyre árnyaltabb megismerésére való törekvés jegyében születtek: ezért állnak a régebbi vagy kortárs szakirodalom margóin a kérdőjelek és helyreigazítások, ezért vizsgálta fölül állandóan saját téziseit, figyelmeztetve olvasóját az immár érvényét veszített megállapításokra, legalább jegyzetben vagy utószóban. E jegyzetek és utószavak, valamint egyes írásainak zárószavai figyelmeztetnek ugyanakkor a szóban forgó témában elvégzendő további feladatokra, az épp elért eredmények által generált újabb kérdésekre. De nem csak saját magának jelölte ki a továbbhaladás nyomvonalát. Elkötelezett, egyszemélyes „intézményként”² éberen és objektíven figyelte a szakma eredményeit, és a legnagyobb teljesítmények mögött is rendszerint a még nagyobb eredmény lehetőségét látta. Lampert Vera úttörő jelentőségű katalógusa, Bartók népdalfeldolgozásainak forrásjegyzéke³ László Ferenc megítélése szerint „a megírandó nagy Lampert-könyv biztos ígérete”.⁴ Somfai László Bartók-centenárium tanulmánykötete⁵ szerint a „század Bartók-könyvének” előzménye, azé a könyvé, amely „a teljesség igényével szól végre a Bartók-mű egyeteméről”⁶ – Somfai nagy könyve 1996-ban jelent meg angol nyelven, négy évvel később magyarul.⁷ Tallián Tibor Bartók-monográfiájának⁸ bővített, jegyzetelt kiadását pedig már első megjelenése évében megjósolta – ez 2014-ben, illetve 2016-ban valósult

* BIRÓ VIOLA (1985), muzikológus, tudományos segédmunkatárs, MTA BTK ZTI Bartók Archívum. E-mail: biroviola@yahoo.com.

1 LÁSZLÓ FERENC: *Hányszor járt Bartók Marosvásárhelyen?* = Uő: *Bartók markában*. Polis, Kvár, 2006 (a továbbiakban: LÁSZLÓ: *Bartók markában*). 77.

2 VIKÁRIUS LÁSZLÓ: „Tűnő nyomokon”. *Búcsú László Ferenctől*. Muzsika LIII(2010). 5. sz. 5.

3 LAMPERT VERA: *Bartók népdalfeldolgozásainak forrásjegyzéke*. Zeneműkiadó, Bp., 1980.

4 LÁSZLÓ FERENC: „A Lampert” – *kis kiadásban*. Muzsika XXIV(1981). 11. sz. 37–39. Gyűjteményes kiadása: Uő: *Bartók markában* 199–203.

5 SOMFAI LÁSZLÓ: *Tízennyolc Bartók-tanulmány*. Zeneműkiadó, Bp., 1981.

6 LÁSZLÓ FERENC: *A Bartók-év Bartók-könyve, avagy az elszánt sündisznólovar*. Muzsika XXIX(1986). 4. sz. 44–46. Gyűjteményes kiadása: Uő: *Bartók markában* 204–208.

7 LÁSZLÓ SOMFAI: *Béla Bartók: Composition, Concepts and Autograph Sources*. University of California Press, Berkeley, 1996; Uő: *Bartók Béla kompozíciós módszere*. Akkord, Bp., 2000.

8 TALLIÁN TIBOR: *Bartók Béla*. Gondolat, Bp., 1981 (Szemtől szemben).

meg, előbb szlovák, majd magyar nyelven, Pintér Csilla Mária szöveggondozásában.⁹ Hogy a mai Bartók-kutatás számára mit jelent László Ferenc munkássága és emberi példája, arról nem szándékom itt módszeresen beszámolni – nem is volnék rá hivatott. Kolozsvári egyetemistaként Mozart jegyében volt szerencsém László Ferencet megismerni; azóta, a Bartók román népzenei gyűjtéseivel és e népzene hatásáról tanúskodó műveivel foglalkozó doktori disszertációm munkálatai során László Ferenc Bartók-írásai és -szerkesztményei alapirodalommal váltak számomra. A következőkben Bartók-kutatói munkásságának vázlatos áttekintését követően életművének olyan részterületeire vagy eredményeire hívom fel a figyelmet, amelyek számomra különösen tanulságosak vagy ösztönzőek voltak.

Saját bevallása szerint László Ferenc az 1970-es Bartók-évfordulóra készülve „bizonyos helytörténeti feladatok elvégzése” révén lépett be a Bartók-kutatók sorába. A kolozsvári *Utunk* szerkesztősége megbízásából bejárta Románia néhány Bartókhöz kapcsolódó nevezetesebb helyszínét, Bartók-kortársak visszaemlékezései után nyomozva.¹⁰ Bartók-írásainak „opus 1”-eként számontartott útirajának jelentősége valójában a szerző belső útjának sorsfordító felismerésében rejlik: ráébredt, hogy a Bartókra még emlékező tanúk faggatása, a visszaemlékezések összegyűjtése és közreadása saját korának kivételes és halaszthatatlan kötelessége.¹¹ Első évtizednyi Bartók-kutatásának mérlegét közreadó 1980-as kötetének „tanúságok” fejezete négy visszaemlékezést közöl, valamennyi az élet és mű szempontjából forrásértékű adalékokkal szolgál. Keppich Ákosné Molnár Irma kolozsvári zongoratanárnő, aki négy ízben látta vendégül Bartókot kolozsvári hangversenyei alkalmával, érzékeny megfigyelőkészségről tanúskodó beszámolójában főként Bartók Urtext-kiadásokhoz, illetve saját instruktív közreadásaihoz való viszonyáról, notációs és interpretációs kérdésekről hoz újdonságokat.¹² B. Dudutz Ágnes marosvásárhelyi énekesnő Bartók egyik hangversenye körülményeiről és a Nyolc magyar népdal egy addig nem ismert szerzői kéziratáról tájékoztat¹³ – a „marosvásárhelyi kéziratról” László Ferenc részletes elemző tanulmányt is írt, amely egyúttal a szerző filológiai vizsgálódásainak a kezdetét jelzi.¹⁴ Mihail Andricu zeneszerző a kortárs román zeneszerzés Bartók-recepciójáról nyújt kiegészítő információkat.¹⁵ Moise Baltă nyu-

9 Tibor TALLIÁN: *Béla Bartók. Úprava maďarského textu*. Ed. Csilla Mária PINTÉR. Hudobné Centrum, Bratislava, 2012 [recte: 2014].; Uő: *Bartók Béla. A Függelék összeállította és a kötetet jegyzetekkel ellátta PINTÉR Csilla Mária. Rózsavölgyi, Bp., 2016.*

10 LÁSZLÓ Ferenc: *Tűnő nyomokon = Utunk Évkönyve 1970*. Utunk, Kvár, 1970. 289–293; Gyűjteményes kiadása: Uő: *Bartók Béla. Tanulmányok és tanúságok*. Kriterion, Bukarest, 1980 (a továbbiakban: LÁSZLÓ: *Tanulmányok és tanúságok*). 269–277.

11 Több évtized távlatából László Ferenc szintén kutatásainak ösztönzőjeként nevezi meg Benkő András ekkoriban megjelent fontos dokumentumgyűjteményét, a *Bartók Béla romániai hangversenyei* című kötetet (Kriterion, Bukarest, 1970), amely Demény Jánosnak a Bartók-kutatásban alapirodalomként használt, életrajzi adatokat és dokumentumokat közreadó nagy tanulmánysorozatának Romániára vonatkozó kiegészítője. Lásd LÁSZLÓ: *Bartók markában* 5.

12 LÁSZLÓ Ferenc: *Ismertem Bartókot = Uő: Tanulmányok és tanúságok* 290–301.

13 LÁSZLÓ Ferenc: *Kereken ötven éve... Dr. Bükkösy Gyuláné Dudutz Ágnes Bartók-émlékei = Uő: Tanulmányok és tanúságok*. 282–285.

14 LÁSZLÓ Ferenc: *Széljegyzetek egy Bartók-kéziratra = Bartók-dolgozatok*. Szerk. LÁSZLÓ Ferenc. Kriterion, Bukarest, 1974.; Gyűjteményes kiadása: Uő: *Tanulmányok és tanúságok* 77–92.

15 LÁSZLÓ Ferenc: „... Megengedte, hogy elbúcsúzzunk” = Uő: *Tanulmányok és tanúságok* 286–289.

galmazott diplomata pedig többek között Bartók román nyelvtanulása kezdeteinek egy fontos momentumáról ad pillanatképet.¹⁶

Saját kutatásaim számára főként ez utóbbi közlemény volt tanulságos: támpontot nyújtott Bartók román népzenevel való ismerkedése korai időszakának mikrokronológiájához. Riportjában László Ferenc 1909-re datálja a román diplomata által felidézett eseményt, miszerint Bartók a budapesti Petru Maior Egyletnél keresett valakit, akitől románul tanulhatna. A népzene gyűjtés primer forrásai – amelyeket László Ferencnek nem volt lehetősége módszeresen áttanulmányozni – megerősítik ezt a feltevést, sőt ennél közelebbi datálást is lehetővé tesznek. Bartók első román népdalgyűjtő útján 1909 júliusában még alig tudott románul, így egy helybéli tanuló segítségével rögzítette a népdalszövegeket, a következő, 1909. szeptemberi mezősi útján viszont már Bartók maga jegyezte le a román szövegeket¹⁷ – valószínűleg az év augusztusában, Vésztőről való hazautazása és következő gyűjtőútja közötti időben kereshette fel a budapesti román ifjúsági egyesületet, és konzultálhatott a „Mózsi bácsi” által említett brassói orvostanhallgatóval, Miron Crețuval.¹⁸

Bartók-kutatói egyéniségének az 1970–71-es emlékévek során kirajzolódott másik szerepkörében, a helyi magyar és román értelmiséget maga köré gyűjtő, Bartók-kutatásokat ösztönző tudományszervező, kötet szerkesztő szerepében László Ferenc szintén hiánypótlót és példaértékűt alkotott. Első „szerkesztménye”, a Bartók-ünnepségek során elhangzott vagy ez alkalomra írt megemlékezésekből, versekből, esszékből, közérdekű közleményekből összeállított *Bartók-könyv 1970–1971* még a legszélesebb közönséghez szóló tisztelgés a művész és tudós Bartók, „a két szomszéd nemzet testvérítésének legkövetkezetesebb, minden áldozatra kész harcosa” előtt.¹⁹ De már ekkor tudatosult benne a romániai Bartók-kultusz tudományos eredményei összegyűjtött közreadásának a szükségessége. Az 1974-ben megjelent *Bartók-dolgozatok* romániai szerzők korábbi munkáinak újraközlése mellett olyan – a kiadó, illetve a szerkesztő felkérésére készült – munkákat ad közre, amelyek „a romániai Bartók-kutatás leg-sajátabb, legsürgősebb tartozásait” voltak hivatottak kiegyenlíteni.²⁰ A magyar közönségnek szóló kötetet két évvel később egy román nyelvű, de távolról sem kizárólag csak a román olvasókat érdeklő írásgyűjtemény követte.²¹ E két kötet elsődleges fontosságú közleményei az addig kiadatlan dokumentumokat közreadó publikációk: Bartók Brăiloiuval folytatott levelezésének romániai, illetve magyarországi gyűjteményekben fennmaradt anyagának jelentős része itt látott először napvilágot. Bartóknak a Román Akadémiához fűződő kapcsolatának fontos dokumentumai is e helyen kerültek kiadásra, vagy a már említett „marosvásárhelyi kéziratról” is ezen a fórumon közölt a kézirat felfedezője értékelő-feldolgozó tanulmányt. Továbbá találunk itt alapvető összefoglalásokat Bartók magyar, illetve román népzene gyűjtéseiről, résztanulmányokat erdélyi vonatkozású népzene-kutatói és zeneszerzői munkásságáról. A két kötet megszálaltatta a romániai zeneírók legjavát, sőt arról is gondoskodott a szerkesz-

16 LÁSZLÓ Ferenc: *Első román nyelvtanára, első román kitüntetése. Moise Baltă visszaemlékezései* = Uő: *Tanulmányok és tanúságok* 278–281.

17 Lásd Bartók első két szöveges lejegyzőfüzetét a budapesti Bartók Hagyatékban, jelzete: BH: I/115–116 (másolatban tanulmányozható a budapesti Bartók Archívumban).

18 A Bartók Hagyatékban két Miron Crețutól származó dokumentum is fennmaradt (BH: III/ 319–320), de Bartókhoz kapcsolódó szerepéről először László Ferenc interjúja tájékoztat.

19 *Bartók-könyv 1970–1971*. Szerk. LÁSZLÓ Ferenc. Kriterion, Bukarest, 1971. 139.

20 *Bartók-dolgozatok*. Szerk. LÁSZLÓ Ferenc. Kriterion, Bukarest, 1974.

21 *Béla Bartók și muzica românească*. Ed. Francisc LÁSZLÓ. Muzicală, București, 1976.

tő, hogy magyarországi szerzők jelentős román vonatkozású tanulmányai is helyet kapjanak a kötetekben. A Bartók-centenárium évében újabb kötettel jelentkezett a romániai Bartók-kutatók – további hazai és külföldi szerzőkkel kiegészülő – közössége: az itt megjelent dolgozatok az előbbi két kötet „hagyományainak” szellemében Bartók román és erdélyi magyar vonatkozású munkásságának további távlataira világítottak rá.²² A Bartók-kötetekben megjelent egyes munkákra e helyen nem térhetünk ki, azt azonban érdemes hangsúlyozni, hogy a László Ferenc körül kialakuló alkotóközösség itt közölt, a Bartók-kutatás számára hiánypótló munkáinak jelentős része a szerkesztő – valamint a Kriterion Kiadó – hatékony működése nélkül nem születhetett volna meg.

László Ferenc saját Bartók-kutatásai jelentik azonban a zenetörténész legfőbb hozzájárulásait a Bartók-irodalomhoz. Négy évtizeden át fáradhatatlan lendülettel és elhivatottsággal végzett kutatásai során Bartók és Erdély, Bartók és Románia vonatkozásainak legjobb ismerőjévé vált. Sokoldalú közírói szerepet vállaló magántudósként írásai mindenekelőtt napilapokban, kulturális folyóiratokban jelentek meg. Hatalmas szolgálatot tett a Bartók-kutatásnak azonban azzal, hogy e széles olvasóközönséghez szóló, de a tudós felelősségével készült alapvető tényfeltáró vagy jelentős újdonságokról tájékoztató – műfajilag igen sokféle – írásaiknak legjavát önálló kötetekben is közreadta. A magyar és román közönséget egyaránt megszólító Bartók-kötetei ugyanakkor önálló szellemi produktumok. Az 1980-ban megjelent *Bartók Béla. Tanulmányok és tanúságok* című kötete Bartók erdélyi és romániai kapcsolatainak szinte minden lényeges mozzanatáról beszámol – e maga idejében nagy feltűnést keltett munka azóta is a téma egyik legtöbbet forgatott alapkönyve.²³ Több, máig alapvetőnek számító tanulmánya viszont kifejezetten a kötet összeállításakor született: ilyen a Bartók Brăiloiuval való együttműködéséről beszámoló vagy a *Cantata profana* román nyelvű szövegét sokoldalúan elemző, a mű keletkezéstörténetében a román nyelv primátusát meggyőzően bizonyító nagyszabású írása. 1984-ben újabb magyar nyelvű kötettel jelentkezett, amely az 1981–82-es hármás centenárium alkalmából keletkezett, újraközlésre érdemesnek talált írásait egy népszerűsítő írásokat és tudományos közleményeket vegyesen tartalmazó kötetben gyűjti össze.²⁴ 1985-ben közölt román nyelvű Bartók-kötete, a *Tanulmányok és tanúságok* egyenrangú párja, korábbi munkáinak változatlan fordításai mellett kifejezetten a román közönség számára átdolgozott vagy újonnan készült írásokat is tartalmaz.²⁵ Az érdeklődő román értelmiség számára önálló, népszerű stílusban fogalmazott Bartók-könyvet írt, amely a „Bartók Béla tájainkon” téma különböző fórumokon elhangzott, mintegy harmadfél évtizede folyamatosan továbbfejlesztett kronológiájának összefoglalása.²⁶ Nem tartozik ugyan a kötetnyi terjedelmű munkái közé, mégis feltétlenül ki kell emelni német nyelven fogalmazott, az 1995-ös szombathelyi Bartók-szeminárium keretében tartott előadásának tanulmányváltozatát, amely először ad áttekintést Bartók zenéjének „romános” stílusjegyeiről. Számos jelentős német nyelvű publikációja – amely ékes bizonyítéka László Ferenc egyforma színvonalon képviselt többnyelvűségének – annak a tudatos törekvésének köszönhető, hogy legfontosabb

22 *Bartók-dolgozatok 1981.* Szerk. LÁSZLÓ Ferenc. Kriterion, Bukarest, 1982.

23 LÁSZLÓ: *Tanulmányok és tanúságok.*

24 LÁSZLÓ Ferenc: *A százegyedik év. Bartókról, Enescuról, Kodályról.* Kriterion, Bukarest, 1984.

25 LÁSZLÓ Ferenc: *Bartók Béla. Studii, comunicări, eseuri.* Kriterion, Bukarest, 1985 (a továbbiakban: LÁSZLÓ: *Studii, comunicări, eseuri*).

26 LÁSZLÓ Ferenc: *Bartók Béla și lumea noastră. Așa cum a fost.* Dacia, Cluj-Napoca, 1995.

eredményeit a nemzetközi közönség számára is elérhetővé kívánta tenni. Tudományos munkásságának betetőzése a Bartók és az erdélyi és bánsági román népzene kapcsolatáról írt doktori értekezés; könyv formában is megjelent munkája a téma máig legátfogóbb áttekintése, amely mesterien tömörítve tartalmazza a szerző e területen végzett kutatásainak esszenciáját.²⁷ Kötetének egyes fejezetei kiváló alapot nyújtanak a témában végzett későbbi kutatásokhoz: alapvető ilyen szempontból a román népzenei gyűjtőutak végsőig pontosított kronológiája vagy a zeneszerző román népzenei vonatkozású műveinek, népzene-feldolgozásainak és „romános” jellegű eredeti kompozícióinak teljességre törekvő elemző, az egyes művek kutatástörténetéről is módszeresen beszámoló áttekintése vagy éppen a Bartók-zene román népzeneből absztrahált emblematisztikus stílusjegyeinek a szerző által pusztán kísérletnek tekintett, de a szakirodalomban mindenképp újdonságnak számító számbavétele. E sokak érdeklődésére számot tartó munka sajnálatos módon kizárólag román nyelven olvasható. László Ferenc Bartók-köteteinek sorát mintegy keretbe foglalja a 2006-ban publikált *Bartók markában* című írásgyűjteménye, amely az 1981 óta keletkezett fontosabb Bartók-írásait bocsátja a magyar olvasóközönség rendelkezésére.²⁸ E meglepően gazdag és sokszínű, olykor publicisztikának, „műhelyforgácsoknak” álcázott, de mindig valami fontosról értekező, gondolatébresztő írásokat kínáló kötetben a szerző még egy hálátlan, gyakran az utókorra háruló feladatot is elvégzett: elkészítette saját, Bartóknak szentelt írásainak terjedelmes jegyzékét.

László Ferenc munkássága már pusztán léptékeit tekintve is lenyűgöző, főleg ha figyelembe vesszük Bartók-kutatói tevékenységének körülményeit: magántudósként, intézményi háttér nélkül folytatott kutatásait sok egyéb elfoglaltsága mellett „amúgy második műszakban”²⁹ végezte. Eredményeinek értéke mégis leginkább a részletekben rejlik, munkájának igényességében, pontosságában, kutatói éleslátásából fakadó lényegi megfigyeléseiben. A következőkben munkásságának két kiemelkedő területéről, a levélközreadás és a forráskutatás teréről szubjektíven kiragadott példákkal szeretnék rávilágítani László Ferenc kutatói habitusának néhány jellemző vonására, elsősorban olyan eredményeit emelve ki, amelyek kutatásainak folytatására ösztönzik az őt követő generációt.

László Ferenc különleges hangsúlyt fektetett a levélközreadásra, vagy amint ő nevezte, a „Bartók-episztológiára”. Kezdetben, a közművelődés iránt elkötelezett zenetörténészként két hiánypótló levelezéskötetet állított össze: a „Bartók-zenéjét nem vagy ritkán hallgató olvasónak” szól az 1974-ben megjelent magyar kötete, amely Bartók emberi-világnézeti fejlődéséről tanúskodó levelekből válogat.³⁰ Román nyelvű kétkötetes Bartók-kiadványa az első román nyelven megjelent gyűjteményes Bartók-levélközreadás, amelynek első része egy reprezentatív válogatás Bartók összes addig ismert levelezéséből, míg a második a román vonatkozású levelek összességét adja közre.³¹ Kutatói énje azonban a Bartók-életrajz romániai vonatkozásai terén végzett adatoló, pontosító, tényfeltáró tevékenységében bontakozott ki igazán. Ke-

27 LÁSZLÓ Ferenc: *Béla Bartók și muzica populară a românilor din Banat și Transilvania*. Eikon, Cluj-Napoca, 2003 (a továbbiakban: LÁSZLÓ: *Bartók și muzica populară a românilor*).

28 LÁSZLÓ: *Bartók markában*.

29 DEMÉNY János *Rézkarok hidegtűvel* című Bartók-tanulmányokat közlő kötetének recenziójában a szerzőről rajzolt szakmai portré egyben magára a szöveg írójára is nagymértékben érvényes, lásd LÁSZLÓ: *Zenetudóst stílusáról* = Uő: *Bartók markában* 209.

30 *99 Bartók-levél*. Szerk. LÁSZLÓ Ferenc. Kriterion, Bukarest, 1974.

31 *Bartók Béla: Scrisori I–II*. Ed. Ferenc LÁSZLÓ. Kriterion, București, 1976, 1977.

vessé vagy egyáltalán nem ismert, de a hiteles Bartók-kép és korrajz szempontjából jelentős szereplőket emel be a Bartók-életrajzba, vagy alapvető tanulmányokkal, dokumentumközlésekkel rajzol árnyaltabb képet a Bartók-irodalomban kulcsfontosságúként számon tartott személyiségekről. Octavian Beu gyakran félreismeret alakját teljességre törekvő dokumentumközlésben és magyar, illetve román nyelven írt részletes tanulmányokban rajzolta újra.³² Constantin Pavel, belényesi irodalomtanár levelezését annak reményében közölte újra, hogy neve beírattassék Bartók jelentős közreműködői sorába.³³ De a Bușiția Jánossal folytatott nagy mennyiségű, kulcsfontosságú levelezésének sorsát is árgus szemekkel figyelte – lásd Fancsali János könyvéről írt kritikáját.³⁴ Legjelentősebb azonban a Bartók–Brăiloiu-levelezés tényleg végzett, mondhatni végsőkéig elkötelezett, tájékoztató, közreadó munkája. Már egyik legkorábbi Bartók-tanulmánya a Brăiloiu által gondozott 1937-es Bartók-írásgyűjteményhez kapcsolódik.³⁵ Bartók-kutatói pályájának első évtizedében közzétette – Benkő Andrással megosztva – a Román Akadémia, illetve a budapesti Bartók Archívum gyűjteményében őrzött levélváltás dokumentumait: Benkőre bízta a Bartók által írt leveleket, maga vállalta a Brăiloiu-részt.³⁶ 1980-as tanulmánykötetében alapvető összegzést közölt az addig ismert levelezés tanulságairól, többek között népzene tudományi dokumentumcseréjükről, szakmai véleménycseréjükről, a román zenetudósnak Bartók és népzenei írásai román nyelvterületen való megismertetésében betöltött kulcsszerepéről.³⁷ Román nyelvű Bartók-kötetében e tanulmány némileg átdolgozott változata mellett közölte a Brăiloiu-levelek román nyelvű fordítását is.³⁸ Amikor felbukkant egy újabb dokumentum, László Ferenc sietett hírt adni róla.³⁹ A párizsi Bibliothèque Nationale tulajdonában lévő Brăiloiu-hagyatékából előkerült 36 új Bartók-levél adott új lendületet e projektnek: 1999-ben eredeti nyelven, kimerítő szerkesztői kommentárral ellátva közölte a leveleket a magyar zenetudomány rangos idegen nyelvű folyóiratában, a *Studia musicologica*-ban.⁴⁰ 2005-ben a nemzetközi közönség javára pedig a Brăiloiu-

- 32 LÁSZLÓ Ferenc: *Octavian Beu, a Bartók-mű román szálláscsinálója* = Uő: *Tanulmányok és tanúságok* 158–209; Uő: *Octavian Beu, exeget al muzicii lui Bartók Béla* = Uő: *Studii, comunicări, eseuri* 209–248.
- 33 LÁSZLÓ Ferenc: *Egy elfelejtett Bartók-munkatárs: Constantin Pavel* = Uő: *Tanulmányok és tanúságok* 45–54; Uő: *Un colaborator uitat al lui Bartók: Constantin Pavel* = Uő: *Studii, comunicări, eseuri* 59–67.
- 34 LÁSZLÓ Ferenc: „*Habent sua fata epistolae*”. *Bartók-levelek a történelem sodrában* = Uő: *Bartók markában* 225–236.
- 35 LÁSZLÓ Ferenc: *Az első Bartók-szöveggyűjtemény keletkezéstörténetéhez*. *Korunk* XXXIII(1974). 6. sz. 782–786.
- 36 BENKŐ András: *Bartók Béla levelei Constantin Brăiloiuhoz* = *Bartók dolgozatok*. Szerk. LÁSZLÓ Ferenc. Kriterion, Bukarest, 1974. 191–239; LÁSZLÓ Ferenc: *Scrisorile lui Constantin Brăiloiu către Béla Bartók* = *Béla Bartók și muzica românească*. Ed. LÁSZLÓ Ferenc. Kriterion, București, 1976. 185–230.
- 37 LÁSZLÓ Ferenc: *Az együttműködés dokumentumai Constantin Brăiloiu Bartók Bélához intézett leveleiből* = Uő: *Tanulmányok és tanúságok* 106–157. (A továbbiakban: LÁSZLÓ: *Az együttműködés dokumentumai*)
- 38 LÁSZLÓ Ferenc: *Documentele colaborării. Scrisorile lui Constantin Brăiloiu către Bartók Béla* = Uő: *Studii, comunicări, eseuri* 160–208.
- 39 LÁSZLÓ Ferenc: *Bartók Béla és Constantin Brăiloiu tudományos együttműködésének újabb dokumentuma*. *Magyar Zene* XXXI(1990). 4. sz. 398–402.
- 40 LÁSZLÓ Ferenc: *36 Bartók-Briefe aus dem Nachlaß von Constantin Brăiloiu*. *Studia musicologica* XL(1999). Fasc. 4. (a továbbiakban: LÁSZLÓ: *36 Bartók-Briefe*). 391–457.

összest is újraközölte eredeti nyelven, immár a cenzúra béklyóitól szabadulva, részletes jegyzetapparátussal.⁴¹ Ugyanakkor – a rá jellemző módon – nem mulasztotta el, hogy figyelmeztessen a fennmaradó hiányokra, amelyekhez e dokumentumközlések csupán adalékkul szolgálhatnak: megíratlan még a két népzene kutató-óriás párhuzamos életrajza, de tudományos munkásságuknak összehasonlító vizsgálata is feldolgozásra vár.

E bőséges termésből itt csupán két apró mozzanatot emelnék ki. Bartók és Brăiloiu levelezéséből kirajzolódó tudományos együttműködésükről szóló, 1980-ban közölt tanulmányában László Ferenc egy figyelemre méltó epizódra hívja fel a figyelmet. 1936 őszén, Bartók törökországi gyűjtőútja előtt, Brăiloiu egy meglepetés-hangfelvételt küld Bartóknak: egy, a „hora lungă” dallamtípushoz tartozó török dallamot. Ismerve Bartók szinte megszállott érdeklődését e dallamtípus iránt, joggal remélte, hogy pályatársa kellőképpen méltányolni fogja a szép gesztust. Bartók azonban nem kapta meg időben a küldeményt, és mikor végre meghallgatta, akkor sem jelentett ez számára különösebb újdonságot. Levelezésükből legalábbis ez derül ki, dióhéjban. Azonban mint László Ferenc kimutatta, Bartók igenis fontolóra vette ifjabb kollégája felfedezését, és az ő sugalmazására fogalmazta meg végső – török gyűjtését bevezető tanulmányában napvilágot látó – megállapítását, miszerint a törököknél is fellelhető a „hora lungă” dallam.⁴² A gyűjtőútról szóló, két különböző időben készült beszámoló jól illusztrálja Bartók nézeteinek módosulását: míg közvetlenül törökországi gyűjtőútját követően tartott élménybeszámolójában még azt állítja, a dallamfajtának „nem látta sehol semmi nyomát”,⁴³ közel egy évvel később tartott előadásában már „a híres »hora lungă« dallam” hiányzó kisázsiai láncszemeként beszél a török „uzun havá”-ról.⁴⁴ De egy további példával is kiegészíthetnénk László Ferenc hipotézisét. „A kelet-európai népzene kutatás néhány problémája” címmel Bartók egy sor előadást tartott 1937 és 1941 között, különböző változatokban, rendszerint a közönséghez igazítva mondandóját. Mindegyik előadás-változatban jelen van a „hora lungă” mint Bartók összehasonlító kutatásainak egyik kedvenc példája, hangzó és vetített példaként bemutatva ennek különböző nemzeteknél talált válfajait. 1937 januárjában tartott amszterdami felolvasásán még így nyilatkozik: „anatóliai tanulmányutam során [...] leg-halványabb nyomát sem fedeztem fel [a hora lungă] dallamtípusnak. Az oszmán törököknek vannak ugyan ún. *hosszú* dallamai (törökül uzun hava a nevük), de ezeknek semmi közük a cântec lung-hoz”. Az előadás 1938 januárjában felolvasott változatának illusztrációs anyagában már szerepel török példa, előbb idézett megfogalmazását pedig ekképp módosítja: „anatóliai tanulmányutam során [...] felfedeztem egy ilyen jellegű dallamot; és egy román kutató

41 LÁSZLÓ: *Constantin Brăiloiu Briefe an Béla Bartók = Musikgeschichte in Mittel- und Ost-Europa. Mitteilungen der internationalen Arbeitsgemeinschaft an der Universität Leipzig*. Heft 10. Hrsg. Helmut Loos-Eberhard MÖLLER. Gudrun Schröder, Leipzig, 2005. 85–98. Online elérhetősége: https://www.gko.unileipzig.de/fileadmin/user_upload/musikwissenschaft/institut/arbeitsgemeinschaft/musikerbriefe/4_LaszloEd.pdf. (Utolsó megtekintés: 2019. máj. 7.)

42 LÁSZLÓ: *Az együttműködés dokumentumai* 119–121.

43 BARTÓK Béla: *Népdalgyűjtés Törökországban*. Nyugat XXX(1937). 3. sz. 173–181. Gyűjteményes kiadása (a tanulmány előadás-változatával együtt): *Bartók Béla írásai* 4. KÖZL. LAMPERT Vera. Szerk. RÉVÉSZ Dorrit-BIRÓ Viola. Editio Musica, Bp., 2016 (a továbbiakban: BBI/4). 130–140, 376–382.

44 BARTÓK Béla: *Adana-vidéki török népzene = Bartók Béla írásai* 3. KÖZL. LAMPERT Vera. Szerk. RÉVÉSZ Dorrit. Editio Musica, Bp., 1999 (a továbbiakban: BBI/3). 291–328.

egy másik példát talált Kis-Ázsia északi partjainál. Feltehetőleg ez a dallamtípus Kis-Ázsiában korábban általánosan ismert volt”.⁴⁵

Következő példám a levélközreadás jelentőségére, a kutatás forrásaként való használatának lehetőségére hívja fel a figyelmet. Az újabban előkerült Bartók-levelek a népzene kutatás módszertani és elvi kérdéseinek valóságos kincsestárát képezik. 1933 decemberében kelt levelében, román anyagának revíziójával kapcsolatban, Bartók tájékoztatja Brăiloiut legújabb felfedezéseiről, elsősorban az úgynevezett „bolgár ritmusú” dallamok újabb példányairól; néhány dallam lejegyzését mellékletként el is küldi neki. Mint írja, ezeket eleinte egyenletes 2/4-ben jegyezte le, azzal a megjegyzéssel, hogy az előadók „cigányos ritmusban” játszottak. Egyik kontrakiséretes dallam kapcsán, miután leírást ad a kíséző háromhúros kontráról, elmondja, hogy, mivel már annak idején felfigyelt a ritmusra, a kíséretet külön is felvette; kétszeresen lassított lejátszásnál még a gyakorlatlan fül is pontosan kihallja ezt a ritmust.⁴⁶ Bár a levélhez mellékelte dallamlejegyzésekről nincs tudomásunk, Bartók leírása alapján ezt a dallamot meglehetősen bizonyossággal azonosítani lehetett: fonográffelvételei között egyetlen ilyen módon rögzített kontrakiséretes hegedűdallamot találtam, egy Bartók 1914. áprilisi marosmenti gyűjtéséből származó *De alungut*.⁴⁷ Ez volt a harmadik dallam, amelyet Bartók a két idecs-pataki cigány muzsikustól gyűjtött; a dallamok korai lejegyzésénél pedig valóban ott találjuk Bartók tipikus kiszólását: „rettenetes cigánykodás!”.⁴⁸ Még csak annyit tegyünk hozzá, hogy a gyűjtés után mintegy másfél évtizeddel – de még a támlapok revideálása előtt! – Bartók némiképp rehabilitálta a két cigány muzsikusz játékát, ugyanis a tőlük hallott egyik dallam nyitja a 2. *hegedűrapszódia Lassúját*.

A forráskutatás terén László Ferencnek különös tehetsége volt megtalálni a tűt a szénakazalban. Aki foglalkozott már nagy mennyiségű forrásanyag feldolgozásával, esetleg konkrét adatok után kutatott egy szinte átláthatatlanul nagy dokumentumrengetegben, az tudja, hogy az ilyen munka nem jár gyors és könnyű sikerrel. László Ferenc egyik fő témája, Bartók román népzene gyűjtései terén különösen terjedelmes és komplex a forrásanyag. A gyűjtésnél használt, a dallamok helyszíni lejegyzésére szolgáló gyűjtőfüzetek – amelyek az őket kitaratóan faggató kutató számára valóságos kincseket rejtenek –, továbbá a fonográfról készült hangszereles első lejegyzések, valamint az anyag tanulmányozását, rendszerezését szolgáló, többnyire erősen revideált támlapok ezrei alkotják az elsődleges forrásanyag kéziratos részét.⁴⁹ A nagy román gyűjtemény, a posztumusz közreadott *Rumanian Folk Music* (a továbbiakban: *RFM*) hangszereles és vokális kötetének Budapesten maradt támlapjai az anyag átalakulásának több évtizednyi lenyomatát tartalmazzák. Megtaláljuk itt a bihari kötet kiadásra előkészített anyagát immár a nagy rendbe olvasztva, vagy nyomon követhetjük, a lejegyzés és adatolás sajátosságainak változásai révén, Bartók népzene gyűjtő-lejegyzői fejlődésének különböző fázisait, de

45 BARTÓK Béla: *A kelet-európai népzene kutatás néhány problémája* = *BBI*/4. 227. 449.

46 LÁSZLÓ: *36 Bartók-Briefe* 408–409.

47 Lásd Béla BARTÓK: *Rumanian Folk Music I. Instrumental Melodies*. Ed. Benjamin SUCHOFF. Martinus Nijhoff, The Hague, 1967 (a továbbiakban: *RFM*). 400. sz.

48 Lásd az MH 3558 fonográfhengerre rögzített két táncdallam (*RFM*/I. 231. és 400. sz.) lejegyzését a budapesti Bartók Hagyatékban fennmaradt hangszereles első lejegyzéseken: Bp. Fasc. BH: I/97, fol. 131v.

49 Bartók népzene gyűjtéseinek forrásairól lásd LAMPERT Vera: *Népzene Bartók műveiben: A feldolgozott dallamok forrásjegyzéke*. Hagyományok Háza, Bp., 2005. 16–33.

ugyanitt találjuk a 1930-as évekbeli teljes körű revideálás újabb írásrétegeit.⁵⁰ László Ferencnek nem volt lehetősége módszeresen átvizsgálni e hatalmas anyagot, ugyanis ehhez a budapesti Bartók Archívumban tanulmányozható kéziratok huzamosabb ideig tartó helyszíni kutatására lett volna szükség. 1980–81 során a Bartók Archívumban tett alkalmoszerű látogatásainak köszönhetően mégis ő volt az, aki felfedezte a nagy rend támlapjai között Bartók addig nem ismert, a levelezések alapján köztudottan kiadásra előkészített, de a világháború miatt megghiúsult bánsági kötetének nyomait. A támlapokon lévő, a kötet eredeti rendszerezésére utaló nyomok irányvonalait követve pedig részlegesen rekonstruálta a kötet szerkezetét. E tekintetben a legfontosabb árulkodó nyom egy, a támlap tetejére piros ceruzával fölírt, utóbb persze kihúzott sorszámozás volt, amely kizárólag a Bánságból származó dallamok támlapjain tűnik fel. Olykor a sorszámozásból csak egy variánszt jelölő betű szerepel, ilyenkor a dallam rendszerezésben betöltött eredeti helyére a dallam többi variánsai alapján lehet következtetni. Ez utóbbiakat pedig jó eséllyel a végleges rend, az *RFM* alapján lehet beazonosítani – bár bőven adódnak különbségek a rendszer módosulásából, esetleg a dallam morfológiai értelmezéséből adódóan. Mint László Ferenc megállapítja, a bánsági kötet egészében már nem rekonstruálható, ugyanis az idevonatkozó támlapok meglehetősen hányadát Bartók új lejegyzésre cserélte, a hangszeres anyag támlapjain pedig egyáltalán nem tűnik fel az ominózus piros számozás. Ugyanakkor elsőként hangsúlyozta, mennyire fontos állomása volt ez Bartók népzene tudósi pályájának, a bihari és a máramarosi kötet közötti „piramidális” szintkülönbség áthidalásának.⁵¹ László Ferenc nyomdokain elindulva néhány éve magam is kísérletet tettem az anyag rekonstruálására, de meg kell vallanom, lényegesen előrébb nem jutottam, csupán néhány apró kiegészítő megfigyelést tehettem. Ilyen például, hogy variáncsoportokon belül Bartók itt rendszerint a legegyszerűbb példával indít, szemben a későbbi, *RFM*-beli rendszerezéssel, ahol általában a csoport legépebbnek, legjellemzőbbnek vélt egyede kezdi a sort; vagy, hogy a dallam lejegyzésénél – a bihari kötethez hasonlóan – Bartók gyakran a helyszíni lejegyzést részesíti előnyben a fonográfhengerre rögzített változattal szemben.

Másik példám László Ferenc egy talán még lenyűgözőbb felfedezése, amelyről viszont én csak a közelmúltban szereztem tudomást, minekutána magam is megküzdöttem a szóban forgó kézirat megfejtésével. Bartók 1933 januárjában Frankfurtban tartott jelentős előadása a román népzeneről filológiailag is különleges eset, ugyanis – mint László Ferenc felhívta a figyelmet – szövege a később a *Schweizerische Sängerezeitung*-ban közölt tanulmányváltozat szövegének átalakításával készült. Holott ez Bartóknál rendszerint fordítva szokott történni. Gondoljunk az 1914-ben Budapesten tartott előadására a hunyadi román zenedialektusról, melynek utóbb módosított, bővített tanulmányváltozata még ugyanabban az évben megjelent az *Ethnographiában*;⁵² vagy a nevezetes 1934-es nagy összehasonlító tanulmányára, amelynek előzménye az egy évvel korábban a Magyar Rádióban felolvasott rövidebb előadás szöve-

50 A nagy román gyűjtemény támlapjainak jelzete a budapesti Bartók Hagyatékban: [BH]: I/144–194, I/201–205.

51 LÁSZLÓ Ferenc: *Bihar és Máramaros között. Bartók bánsági román gyűjtéséről* = Uő: *Bartók markában* 62–76.

52 BARTÓK Béla: *A hunyadi román nép zenedialektusa*. *Ethnographia* XXV(1914). 2. sz. 108–115. Gyűjteményes kiadása: *BBI/3*. 76–86.

ge volt.⁵³ A frankfurti előadásról László Ferenc először a *Muzsika* hasábjain közölt tanulmányt, ahol közzétette az előadás zenei illusztrációihoz készített, feljegyzéseket tartalmazó vázlatlapot.⁵⁴ Én, vesztemre, a tanulmányt csak gyűjteményes utánközléséből ismertem, ahol a mellékletek nem szerepeltek. Így a tanulmány kritikai közreadásának a *Bartók Béla írásai* 4. kötetében Lampert Verával közösen végzett előkészítő munkálatai során magam küzdhettem meg a megfejtésével – cserébe viszont részesültem a felfedezés örömeiben. Ugyanis Bartók itt azokat a nevezetes, 1914-es cserbeli adatközlőkkel készült gramofonlemezeket használta, amelyek, mint ismeretes, az első Magyarországon készült népzenei lemezek, és az első román népzenei tartalmú lemezek. László Ferenc a vázlatlap megtalálásakor valószínűleg rögtön tudta, mivel áll szemben, ugyanis ebben az időszakban – egészen pontosan 1981. augusztus 11-én – megtalálta magukat a lemezeket is az MTA Zenetudományi Intézete gyűjteményében.⁵⁵ Hangsúlyozom, mindezt a budapesti intézmény alkalmi vendégeként tette. Én ezzel szemben – a *BBI* 4. kötetének szerkesztőjeként – kézhez kaptam a kéziratot; és mivel a lemezeket nem ismertem, a budapesti Néprajzi Múzeum munkatársai segítségével sikerült „újralfedeznem” őket. A lemezek legizgalmasabb újdonsága, amely László Ferencet is leginkább foglalkoztatta, az a négy kolinda, amelyek látszólag nem kerültek be Bartók kolindakötetébe. Az 1935 nyarán megjelent kötetben ugyanezen dallamok más énekesek előadásában szerepelnek, amely változatok korábban, a hunyadi gyűjtéskor kerültek rögzítésre.⁵⁶ Ha összevetnénk Bartók frankfurti előadásához készített vázlatos lejegyzéseit a kolindakötet-beli megfelelőjükkel, láthatnánk, hogy alig néhány apró, a dallamok lényegét nem érintő díszítésben térnek csak el egymástól. Ennek ellenére, Bartók szokásait ismerve meglepő, hogy kötetében nem figyelmeztet a gramofonlemezeken lévő értékes kolindaváltozatokra. A variánsok közelsége kevésbé lehetett döntésének kiváltó oka, hiszen a dallamok variálódásának megfigyeléséhez Bartók kifejezetten szorgalmazta a variánsdallamok gyűjtését, és még az azonos énekestől különböző időszakokban rögzített változatokat is külön kezelte. Sokkal inkább valószínű egy olyan külső ok, amelyről viszont László Ferenc e témában írt tanulmányai idején még nem tudhatott: mint Bartók egy 1935. júniusi Brăiloiuhoz írt leveléből megtudjuk, a lemezeken lévő négy kolindáról a kolindakötet megjelenése után készített részletes lejegyzést, amelyet pótlólag román kollégájának is megküldött.⁵⁷

A cserbeli lemezek, László Ferenc szerint, ha megjelenhettek volna, egyedülálló módon képviselték volna „egy román falu világháború előtti zenéjét – korhű lemezeket”.⁵⁸ Közreadásukra máig nem került sor. László Ferenc opus magnuma, Bartók erdélyi és bánági népzenehez fűződő viszonyáról írt doktori disszertációja az utókorra háruló feladatok, megoldandó kérdések és dilemmák egész sorát gyűjti össze, legtöbbször lábjegyzetben. A népzenei forrás-

53 BARTÓK Béla: *A magyar népzene hatása a szomszéd népek népzenejére*. Gyűjteményes kiadása: *BBI*/4. 206–221; Uő: *Népzeneink és a szomszéd népek népzeneje*. Szerk. MOLNÁR Antal. Somló Béla, Bp., 1934 (Népszerű Zenefüzetek 3). Gyűjteményes kiadása: *BBI*/3, 210–269.

54 LÁSZLÓ Ferenc: 1933. január 22. *Bartók Béla majna-frankfurti rádióelőadása az erdélyi román népzene-ről*. *Muzsika* XXIV(1981). 9. sz. 1–4. Gyűjteményes kiadása: LÁSZLÓ: *Bartók markában* 130–135.

55 Lásd LÁSZLÓ: *Bartók și muzica populară a românilor*. 41.

56 Lásd BARTÓK: *Melodien der Rumänischen Colinde (Weihnachtslieder)*. Universal, Wien, 1935. 10a, 62r, 92b és 102c sz.

57 Lásd Bartók 1935. június 30-án kelt levelét Constantin Brăiloiuhoz = LÁSZLÓ: *36 Bartók-Briefe* 427.

58 LÁSZLÓ: *Bartók și muzica populară a românilor* 41.

sokkal kapcsolatban álmodott a legnagyobbat: kiadásban szeretne volna látni az összest. A Lampert-jegyzék megjelenése új perspektívákat nyitott Bartók népdalfeldolgozásainak tanulmányozásában, a népzenei gyökerek megismerésében. De László Ferenc tudta, hogy ennél sokkal több van mögötte. Hadd mutassak néhány példát. A *Román népi táncok* forrásdallamairól a Lampert-jegyzék óta tudjuk, hogy több, ugyanazon előadótól származó táncpárt tartalmaz. Somfai László figyelmeztetett rá, hogy eredetileg eggyel több táncpárt tervezett Bartók, ugyanis a jelenlegi kezdőtételt a darab fogalmazványában megelőzi egy másik hasonló karakterű darab;⁵⁹ Bartók fonográffelvételén ezek ugyanígy követik egymást. A *Román kolinda-dallamok* első három darabja a források tanúsága szerint szintén nem véletlenül került egymás mellé. A második darabnál a szerző eredetileg a dallam egy olyan változatát használta volna fel, amely a kezdőhang négyszeres ismétlésével indul. A gyűjtőfüzetben a *Kolindák* első forrásdallama után közvetlenül a második dallam e repetíciós, nyolc szótagú változata következik. A feldolgozásban használt változat követi viszont a *Kolindák* 3. forrásdallamát a gyűjtőfüzetben. A középső darab tehát egyfajta összekötő kapocsként funkcionál.⁶⁰ A 2. *hegedűrapszódia* rutén epizódjának dallama, az „Uvevanji” [Sebes] bár látszólag kiütözik a *Friss tétel* román dallamainak sorából, a források szerint ennek is van román vonatkozása. A rutén – vagy László Ferenc pontosítása szerint: kárpátukrán – gyűjtés anyagában szerepel a rapszódia forrásdallamának egy közeli, ritmusában némiképp „bolgáros” variánsa, amelynek felirata „Máramarosi román tánc”. Magát a forrásdallamot Bartók a gyűjtés egyik támlapjára feljegyzett lista szerint a kölcsöndallamok közé sorolta, a gyűjtőfüzetben pedig a dallam mellé zárójelben feljegyezte: „oláh”.⁶¹

Bartók szellemi örökségének elhivatott gondozójaként László Ferenc nemcsak hiánypótló, de példamutató, továbbkutatásra ösztönző életművet hagyott örököül. Próbáljuk meg munkáit minél jobban megismerni és megérteni, továbbgondolni és saját lehetőségeinkhez mértén folytatni.

59 SOMFAI László: *Bartók Béla kompozíciós módszere*. Akkord, Bp., 2000. 190.

60 Lásd a *Román kolinda-dallamok* autográf fogalmazványának kezdetét (a bázeli Paul Sacher Stiftung tulajdonában lévő, a budapesti Bartók Archívumban másolatban tanulmányozható kézirat jelzete: PB 36PS1), valamint az első három forrásdallam helyszíni lejegyzését Bartók „V” gyűjtőfüzetében (a gyűjtőfüzet jelzete és a dallamok lelőhelye a budapesti Bartók Hagyatékban: BH: I/104, fol. 9v és 15v).

61 Lásd az „Uvevanji”, valamint ennek variánsdallama, a „Máramarosi román tánc” kézíratos forrásait (a két dallam lelőhelye a gyűjtőfüzetben: „T.III”, BH: I/110, fol. 17r; a dallamok támlapjainak jelzete: PB 105 RUTH–40, 41; a kölcsöndallamok listája: PB 105 RUTH–1). A 2. rapszódia forrásdallamairól bővebben lásd BIRÓ Viola: *Adalékok Bartók 2. hegedűrapszódiajának népzenei forrásaihoz*. Magyar Zene L(2012). 2. sz. 188–209.

LESSONS AND INSPIRATIONS. REMARKS
ON FERENC LÁSZLÓ'S BARTÓK-RESEARCH

Keywords: *Béla Bartók, biographical research, manuscript studies, source editing*

Ferenc László is considered the foremost specialist regarding Béla Bartók's relations with Transylvania and Romania. His eight Bartók-volumes and four editions of Bartók studies written by a collective of authors mostly living in Romania are works of fundamental importance in the Hungarian and Romanian Bartók literature. A determining principle of his research is the aspiration toward a more and more precise and subtle cognition, therefore he continually revised and rectified his ideas in his writings. On the other hand, he was eager to observe the new outcomes of the Bartók research and usually drew attention to certain gaps, or new problems and tasks generated by the latest investigations. The author of this essay, junior research fellow of the Budapest Bartók Archives, examines Ferenc László's works from the standpoint of her own Bartók investigations; examples selected from László's achievements on the field of "epistology" and manuscript research are here to present, in what manner his example becomes point of departure or inspires further inquiry.

LECȚII ȘI INSPIRAȚII. OBSERVAȚII ASUPRA CERCETĂRILOR BARTÓKIENE
ALE LUI FRANCISC LÁSZLÓ

Cuvinte-cheie: *Béla Bartók, Francisc László, cercetări biografice, surse primare, editare documente*

Francisc László este considerat specialistul suprem în cercetările bartókiene în ceea ce privește relațiile lui Bartók cu Transilvania și România. Cele opt volume dedicate lui Bartók, și alte patru volume redactate de el conținând studii bartókiene ale unui colectiv de autori preponderent din România reprezintă creații de importanță fundamentală în literatura de specialitate maghiară și română. Un principiu de bază al cercetărilor sale este aspirația la o cunoaștere cât mai precisă și nuanțată, prin urmare el în-continuu și-a verificat și – dacă necesar – a rectificat propriile opinii propuse în scrierile sale. Totodată el a urmărit vigilent noile realizări științifice în domeniu și a atras atenția asupra unor lipsuri sau probleme și sarcini generate de cele mai noi rezultate. Autoarea acestui studiu examinează opera lui Francisc László prin prisma propriilor sale cercetări; selectând câteva realizări remarcabile ale autorului din domeniul „epistologiei” respectiv al filologiei muzicale, prezintă unele modalități prin care acestea devin puncte de reper sau stimulează noi cercetări.